

Маматжанова Ф.К.

МАСКУЛИНДУУЛУКТУН КРИЗИСИ

Маматжанова Ф.К.

КРИЗИС МАСКУЛИННОСТИ

Mamatzhanova F.K.

MASCULINIZATION CRISIS

УДК:396.1

Эркектин барган сайын феминизациялануусу жана маскулиндуулуктун кризиси жөнүндө көп эле батыштын жана россиялык окумуштуулар, айтып келишет. Эркек – эркек болгону үчүн гана бир топ анын өзүнө жакса-жакпаса да мажбур болгон мамилелер пайда болот. Ошол себептен да эркекти коргоо боюнча бир катар кыймылдар пайда болгон. Ага бир катар өзгөрүүлөр себепчи. Эгерде эркектин атаандашы дайыма эркек болуп келсе азыркы учурда аял болушу толук ыктымал. Аял-эркектин ортосундагы атаандаштык үй-бүлө чөйрөсүнөн чыгып, коомдук иш-аракетте жана мамиледе айкын көрүнөт.

Негизги сөздөр: *феминдуулук, маскулиндуулук, аялдар маселеси, эркектер маселеси, аялдын жана эркектин милдеттери, кооперация, социалдык сапаттар, салттык маскулиндуулук, эркектер кыймылдары.*

Ученые западных стран и России пишут много о феминизации мужчин и о кризисе маскулинности. Мужчина – поскольку он лишь мужчина, хочет он этого или нет, у него все равно появляются вынужденные отношения. На этом основании появились несколько движений по охране мужчины. Причиной тому является ряд изменений. Если раньше соперником мужчины был мужчина, а теперь его соперником может вполне стать женщина. Соперничество между мужчиной и женщиной вышло за рамки семьи и проявляется в общественной деятельности и в общественных отношениях.

Ключевые слова: *феминность, маскулинность, женский вопрос, мужской вопрос, обязанности женщины и мужчины, кооперация, социальные качества, традиционная маскулинность, движения мужчин.*

Scholars of Western countries and Russia write a lot about the feminization and masculinization of men. The man - as it is only a man, whether he wants it or not, he still appears in forced relationships. On this basis there emerged several movements to protect men. The reason is the number of changes. If before a rival male was a man, and now his opponent may well be a woman. The rivalry between the man and the woman has gone beyond the family and are manifested in social activities and public relations.

Key words: *feminization, masculinization, women's issue, a male issue, responsibilities of women and men, cooperation, social skills, traditional masculinization, movement of men.*

Гендерлик мамиле – аялдын өзүнө гана эмес, аял менен эркекке бирдей багытталат. Аял, эркек аталышы бул гендерлик макам. Ал эми калктын коомдук түзүлүшүндө аялдар, эркектер – гендерлик жалпылыкты түзүшөт.

Аялдардын көз-карандысыздык кыймылы башталгандан бери эле, жапа чеккен – аял, ал эми зөөкүр – эркек тууралуу көз-караш элдин аң-сезими-

не сиңип бүткөн сыяктуу. Коомдун ар-бир чөйрөсүндө аялдарга камкордук, аёо мамиледен улам аялдар эзилбей эле, эркектер көбүрөөк басынган абалда калган учурлар көп кездешет. Мындай абал тууралуу ХХ кылымдын аягында гана ачык айтыла баштады.

XIX кылымда европалык коомдук аң-сезимде “аялдар маселеси” пайда болсо, эми “эркектер маселеси” жөнүндө да сүйлөө адатка айланууда. Эркектин статусуна коркунуч, аялдардын укугун эркектерге теңөөнү жарыялаган саясий агымдын пайда болушу менен эле жаралган. Бирок бул коркунучтун пайда болушу менен эркек дүйнөсүндө эмнелер, канчалык деңгээлде өзгөрдү деген суроо туулат.

Тынбай өзгөрүп, бир түрдөн экинчи түргө жаңыланып жаткан коомдо эркектер маселелери тууралуу айтуунун зарылдыгы чоң. Анткени аялдар сыяктуу эле эркектер да өзгөрүлмөлүү коомдун күнүмдүк жаңыланууларына шайкеш келип анын нугунда жашоосу, өзү эле эмес үй-бүлө деген чоң арабаны кошо тартуу, бүгүнкү эркектин мойнуна өтө эле чоң милдеттерди жүктөгөндөй. Ал милдеттерди, “эркектин” милдетин аткарууга бүгүн мүмкүнчүлүк кандай? Өзүнүн күчү жетеби, же аял жардамга келгенби? Аял жардамда болсо, анда эркектин үстөмдүк кылуучу ролунун абалычы? Мына ушул абалдан улам аял-эркектин үй-бүлөдөгү, коомдогу тендиги жөнүндөгү талаш маселе башталгандай.

Эгерде эркектин атаандашы дайыма эркек болуп келсе азыркы учурда аял болушу толук ыктымал. Аял-эркектин ортосундагы атаандаштык үй-бүлө чөйрөсүнөн чыгып, коомдук иш-аракетте жана мамиледе айкын көрүнөт. Бирок атаандаштык кайсы бир деңгээлде кооперациянын да ыгы болуп эсептелет. Анын жыйынтыгында эки жыныстын өкүлүндө тең жаңы социалдык сапаттар калыптанат¹. Бирок бул да өзүнүн артынан бир катар чыр-чатактуу абалдарды жаратышы мүмкүн. Эркектин абалынын олку-солку болуп турушу, анын үй-бүлөдөгү жетекчилик статусунун өзгөрүшү, “чыныгы эркектик сапаттын” жоголушуна алып келбейби деген ой жаралат. Анда, эркектин психологиялык өзгөчөлүктөрү: эркекке гана тиешелүү болгон акыл жөндөмдөр, кызыкчылыктардын топтому, багыты, ачуулуулугу, тобокелчилиги жана тайманбастыгы, сексуалдуулук жана дене түзүлүшү жаатындагы өзгөрүүлөр

¹ И.С.Кон Мужчина в меняющемся мире. М.,2007.

кандай болот же ошол бойдон калабы? Эркектин коомдогу статусунан да бийик турган анын “эркектик сапаттары”, башкача айтканда, маскулиндүүлүк маселеси турбайбы. Түрдүү коомдо, элде, жада калса үй-бүлөдө уул балага, эркеке өзгөчө талаптар бар. Анын өзөгүн салттык маскулиндүүлүк менен түшүндүрүүгө болот. Салттык маскулиндүүлүктүн төмөнкүдөй принциптерин Роберт Брэннон сунуштаган:

- эркектин аялга тиешелүү болгон нерсенин баарын четке кагуусу

(буюм, аялга тиешелүү жумуш ж.б.);

- эркектин дайыма ийгилик үстүндө болуп, башка эркектен бийик абалда болуусу;

- эркектин дайыма күчтүү болуп жана эч качан алсыздыгын көрсөтпөөсү;

- эркек катуу мүнөзгө ээ болуп, зордуктан жана ар кандай күчтөн коркпоосу зарыл.

Салттык маскулиндүүлүк өзүнүн жакшы бир өзгөчөлүктөрү менен бүгүнкү көптөгөн үй-бүлөлөрдө сакталып келет. Ошол эле учурда салттык маскулиндүүлүктөн жапа чегип, андан кутулуунун аракетинде болгондору да аз эмес. Жогоруда аталган принциптерди катуу кармоонун, догма катары пайдалануунун өзү бүгүнкү күндө жеткен билимсиздик, маданиятсыздык болор эле. Маскулиндүүлүк – күч, баатырдык эрк жана жогорку социалдык статусу же үстөмдүк кылуучу абалда болуу, өз күчүнө ишенүүчүлүк менен жалпыланат. Бирок эркектердин өзүндө жана коомдо эркектерден көргүбүз келген гендердик – ролдук күтүүлөр, каалоолор дайыма эле ишке аша бербейт. Ошондуктан анын артынан көптөгөн терс кесепеттер күтүлөт. Мисалы: аракеттик, акталбаган тобокелдик, милдеттин бузулушунан улам физиологиялык кесепеттерге алып келген психикалык чыңалууда болуу, коомдон четтөө, жанкыйууга баруу ж.б.

Салттык маскулиндүүлүк кылымдар, жылдар аралыгында көптөгөн элдердин, улуттардын көзкарандысыздыгын камсыз кылуудагы негизги курал болуп келгендигин тарых тастыктайт жана андай сапаттагы эркекти абал талап кылгандыгын туура түшүнөбүз. Бүгүн салттык маскулиндүүлүктүн жакшы жактарын сактоо менен жаңы өзгөчөлүктөрүн кабыл алуудан коркпоо керек. Аны менен эркек эч нерсе жоготпойт. Бул замандын талабы. Айрыкча мусулман дүйнөсүндө анын ичинде кыргыздарда уул балага, эркеке, атага, чоң атага, эрге мамиле дайыма өзгөчө болуп келген жана ошол бойдон калууда жана калат деген ишеним жогору.

Салттык маскулиндүүлүк болбогон жерде альтернативдүү маскулиндүүлүктүн жашашы толук ыктымал, мисалы, күч эмес – билимдүүлүк, каардуулуктун ордуна руханий артыкчылык, өзүн-өзү токто-то билүү, жогорку маданияттуулук, өз кесибинин чебери болуу, урмат сыйда болуу ж.б. Бирок кандай болгондо да эркек үчүн бийлик, биринчи болуу, үстөмдүк кылуу сапаттары канына сиңгендей. Ушундан улам айтсак, социалдык психолог Джозеф Плек эркектин психологиялык сапатын бийлик үчүн кү-

рөш жана аны кармоого аракет менен байланыштырган жана бул сапат кылымдар бою өзгөрбөй келет.

Эркектин барган сайын феминизациялануусу жана маскулиндүүлүктүн кризиси жөнүндө көп эле батыштын жана россиялык окумуштуулар, идеологдор айтып келишет.

Эркек – эркек болгону үчүн гана бир топ анын өзүнө жакса-жакпаса да мажбур болгон мамилелер пайда болот. Ошол себептен да эркекти коргоо боюнча бир катар кыймылдар пайда болгон. Мисалы: Америкадагы “Эркин эркектердин коалициясы”, “Эркектердин улуттук конгресси”, “Эркек укуктары”, “Эркектерди изилдөө боюнча Америкалык ассоциация”, “Эркектерди жана маскулиндүүлүктү психологиялык изилдөө коому”. Ошондой эле атайын топтор жана борборлор бардык Батыш өлкөлөрүндө кездешет, айрыкча алар Улуу Британия жана Австралияда көп.

Бир аз кечигүү менен болсо да Россияда да гендердик изилдөөлөрдүн чегинде эркектер изилдене баштаган. И.С.Кон 1999-жылы эркектер маселесине багытталган “Эркектер өзгөрүлмөлүү дүйнөдө” деген аталыштагы долбоорун баштаганда бул темага жазылган материалдардын жокко эселигин айткан². Ал эми азыр болсо алардын саны көбөйгөндөн көбөйүүдө. РМИАнын (Россиялык медицина илимдеринин Академиясы) Урология институтунун жетекчилигинде эки жылда бир эркектердин ден-соолугуна байланышкан көп тармактуу конференциялар өткөрүлүп турат. Андан башка да “Россиянын андрологдорунун Проффессионалдык ассоциациясы”, “Сексуалдык медицинанын эл аралык коомчулугу” сыяктуу уюмдар эркектердин ден-соолугуна байланыштуу көптөгөн маселелерди изилдешүүдө. Эркектер маселеси социалдык тарыхта, үй-бүлө тарыхында, тарбия жана билим берүүдө негизги мааниге ээ болуп, көптөгөн ири эл аралык симпозиумдар жана конференциялар ага багытталууда. Андагы каралып жаткан эркектер көйгөйлөрү өтө эле көп жагдайларды камтыйт, атасак: аталык маселеси, үй-бүлө мамилесинде эркектин орду, ажырашуу, балдарга камкордук, интимдүүлүк, сексуалдуулук, гомосексуалдуулук жана гомофобия, эркектер кыймылдары, достук, эмгек жана таптык мамиле, раса жана этникалык маселе жаатындагы эркектер көйгөйү, картаюу, спорт, эс алуу, эркектин денеси, эркектин ден-соолугу, репродуктивдүү курактагы эркектер маселеси, эркектер жана феминизм, эркектер саясатта, эркектер укугу, эркектер түрмөлөрү, эркектер кылмыш чөйрөсүндө жана мыйзам алдында, маскулиндүүлүк жана маскулиндүүлүктүн тарыхы сыяктуу түшүнүктөр менен эркектер көйгөйлөрүн байланыштырууга болот.

Россияда “Гендерлик Социология – Экономика – Билим берүү” деген аталыштагы жыл сайын

² И.С.Кон Мужчина в меняющемся мире. М., 2007. Гл.1. Мужские движения в США. Исторический экскурс.

өткөрүлгөн Эл аралык тегерек столдо (Г.Г.Силласте жетектеген)³ эркектер маселесине кеңири токтолуп келишет. Анда негизинен:

- эркектик гендерлик жалпылык: мыйзам ченемдүүлүктөр, социалдык топтомдогу өнүгүү өзгөчөлүгү;

- “жаңы эркектин” жүзү: ролдор жана статус-тар чыр-чатагы;

- эркектин “кыска өмүрү” кризиси, мыйзам-ченемдүүлүгү;

- ким жана кантип эркекти коргойт;

- аялдардын аткаруусундагы эркектин ролу жана кесиптери: бул жаатагы акылга сыйбаган кайчы пикирлер жана чындык;

- үй-бүлө: гендерлик ролдордун кагылышуусу жана тең укуктуулук;

- эркектердин пайдасына жүрүп жаткан дефеминизация жана гендерлик шайкеш келбөөчүлүк: социалдык чындык жана жаңы түр, милдет алып кубулуу сыяктуу кызыктуу темалар каралат.

Маскулиндүүлүктүн, феминдүүлүктүн азыркы изилдөөлөрүндө бири-бирине көз-каранды болбогон, төмөнкүдөй өздүк – жеке касиеттерге өзгөчө маани берилет:

- инструменталдык (жогорку сапаттуу);

- экспрессивдүүлүк (ачыктык, маанилүүлүк, айкындык);

- гендерлик – өзгөчөлүккө ээ кызыкчылыктар⁴.

Инструменталдуулук жана экспрессивдүүлүк сыяктуу эркек жана аялдын ролдорунун каршылыгы алгач теориялык негизде америкалык социолог Толкотт Парсонсун жана Роберт Бейлздин (Парсонс, Бейлз, 1955) китебинде чагылдырылган. Эркектик инструменталдуулук (буюмга, нерсеге карата багыт, үстөмдүк, субъективдүүлүк) аялдагы экспрессивдүүлүккө (адамдарга карата багыт, камкордук, жумшак мамиле) карама-каршы турат. Эмпирикалык изилдөөлөрдүн жыйынтыгы да бүгүн эркектер инструменталдуулугу менен аялдан ашып өтөт, аялдар эркектерди экспрессивдүүлүгү менен ашып өтөрү далилденип келет. Ал эми үчүнчү жеке, өзүнчө касиет боюнча аял жана эркектер түрдүү кызыгууга, кесипке жана иш-аракетке ээ. Бирок

ушул эле сапаттардын алмашкан учуру да бүгүн кездешүүдө. Айтсак, феминдүү эркек (экспрессивдүү), маскулиндүү аял (инструменталдуу). Сырткы кебетеде да, жүрүм-турумда да мындан орой, жийиркеничтүү нерсе жок. Мындай бузулууну, кейпти жаратылыштын катасы, болгондо да өтө чөң катасы деп түшүнүү зарыл. Ага алып келген себептерди изилдөө генетиканын, молекулярдык биологиянын, эволюциялык теориянын, нейроанатомиянын, социологиянын жана психологиянын изилдөөлөрүнүн башкы максаты болуш керек.

Маскулиндүүлүк жана феминдүүлүк сапаттар каала-каалаба аларга тиешелүү эмгектин түрлөрүн аныктайт, башкача айтканда, гендердик эмгектин бөлүнүшүн. Түрдүү адамзат коомунда, чөйрөдө, улутта, динде гендердик эмгектин бөлүнүшү бирдей эмес. Мисалы Геродот таң калуу менен жазгандай: “Башка жерлерге караганда Египетте асман башкача, египеттиктердин адеп-ахлактары жана адаттары да калган элдердин адеп-ахлактарына, адатына карама-каршы келет. Аларда аялдар базарга барып соода жүргүзүшөт, ал эми эркектер үйдө олтурушат жана токуу менен алектенишет” деген (Геродот.Тарых. II. 35). Бүгүн баланын тарбиясы менен, үй жумушу менен алектенген, аялдарын базарга чыгарган, аялына караганда үй-бүлө бюджетине аз же такыр киреше кошпогон эркектер миндеп саналат. Муну менен эркектин эркектик сапатына жана үстөмдүк кылуучу абалына канчалык деңгээлде бүлүк түшкөндүгүн, ойрон болгондугун андай абалда жашап жаткан эркек гана айта алат.

Литература

1. И.С.Кон Мужчина в меняющемся мире. Гл.1. Мужские движения в США. Исторический экскурс. М.,2007.
2. Кон И. С. Мужские исследования: меняющиеся мужчины в меняющемся мире. В кн.: Введение в гендерные исследования / Под ред. И. А. Жеребкиной. Харьков – СПб., 2001.
3. Силласте Г.Г. Гендерная социология: состояние, противоречия, перспективы // Социологические исследования. – 2004. - № 9.
4. Ильин Е. Н. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины. СПб.: Питер, 2002.

³ Силласте Г.Г. Гендерная социология: состояние, противоречия, перспективы // Социологические исследования. – 2004. - № 9.

⁴ Липпа Р. “Пол, природы и развивать”. 2005.

Рецензент: д.филос.н., профессор Социологии Исаев К.И.